

Intervju med Gerd Stamsø Munch

1. desember 2008

Du og din mann kom til Tromsø lenge før Universitetet ble opprettet?

For å ta min bakgrunn, så bodde jeg her i Tromsø de tre første årene etter krigen, da min far var stabssjef i marinekommandoen. I januar 1946 begynte jeg i første realskoleklasse på Tromsø offentlige høgere allmennskole, som det het den gangen. Vi var der i tre år, og jeg ble naturalisert tromsøværing. Da far skulle til Oslo, og vi måtte følge med, så syntes jeg jo det var skrekkelig. Oslo var forferdelig, og ungdommene i Oslo var frekke og overlegne. Men jeg ble mottatt med åpne armer. Jeg snakket litt nordnorsk innimellom uten å bli noe særlig ertet av den grunn. Men jeg snakket i hvert fall så mye om Tromsø at læreren til slutt ba meg å skrive egen stiloppgave i nynorsk som het *Kvifor eg likar meg betre i Tromsø enn i Oslo*. Besvarelsen måtte selvfølgelig leses høyt, for ellers falt jo vitsen bort. Jeg må ha fått det til ganske bra, for mine medelever forsto hva jeg mente og skjønnte nok bedre hvorfor jeg snakket så mye om Tromsø. Somrene 1948 og 1949 tilbrakte jeg hos min meget gode Tromsø-venninne og hennes foreldre. Men så gikk det 10 år før jeg kom tilbake.

Etter at vi giftet oss, skulle Jens vikariere ett år for Povl Simonsen. Jens hadde da aldri vært lengre nord enn til Steinkjer. Men jeg hadde forsikret han om at Tromsø var et utmerket sted å være. Mine opphold i Tromsø i tidlige ungdomsår var svært nyttige for oss, for dermed hadde vi allerede da vi kom i land fra hurtigruten, ben i to leire. Den ene var mine gamle skolevenner, og den andre var selvfølgelig Erna og Povl Simonsen. Jens skulle begynne i vikariatet den 2. november 1959. Det var starten for oss to sammen og starten for Jens sin faglige karriere i Tromsø.

Hvordan var miljøet rundt Tromsø museum på 1960-tallet?

Det var et ganske lite miljø. Det var for så vidt flere avdelinger, men det var svært få tilsatte ved den enkelte avdeling. Dette gjorde selvfølgelig at vi lærte hverandre å kjenne. Det utviklet seg nære vennskap. Miljøet var utmerket, også med en god del sosiale begivenheter. Kåre Landmark var direktør for museet den gangen, og hans kone Signe var tilsatt på lærerskolen. Også hun hadde fri på soldagen den 21. januar. Da ble vi alle

<http://doi.org/10.7557/15.4379>

© The author. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license.

invitert til soldagskaffe oppe i direktørboligen hos Signe og Kåre. Jeg husker særlig en gang hvor vi toget over fra museet og til direktørboligen i et forrykende vær så en omtrent ikke kunne se i det hele tatt, men like artig hadde vi det jo. Soldagskaffen varte resten av dagen. Vi spilte spill, drakk kaffe, spiste kake og hadde det helt fantastisk. Etter hvert kom vi også i gang med personalfester som var utrolig hyggelige. Fra første stund følte vi oss sterkt hjemme i Tromsø. Etter hvert engasjerte Jens seg i svært mye. Allerede den gangen eksisterte Tromsø museumsforening og «Kometen». Jeg husker også fra mine skoleår i Tromsø både muséforeningen og en geologisk forening. Jeg deltok på ekskursjoner med geologisk forening og muséforeningen. Allerede den gangen var jeg interessert i absolutt alt mellom himmel og jord.

Kan du huske når tanken om et universitet begynte å bli samtaleemne?

Jeg tør ikke si nøyaktig når. Antagelig var det ikke tema i den aller første tiden. Men jeg pleier jo å si det slik at vi hadde vel følelsen av at det var litt humoristisk preget snakk om hvor hyggelig det kunne vært med et universitet til Tromsø. Og så, etter hvert, fikk både tankene og samtalene et stadig mer seriøst preg. Og det var kommet så pass mange forskere, ikke bare til museet, men også til Nordlysobservatoriet, Værvarslinga og Statens forsøksgård på Holt. Og jeg mener å erindre at vi stadig oftere snakket om dette på museet, og at ideene dermed fikk mer og mer kjøtt på beina. Jeg kan ikke huske at Jens var særlig engasjert i disse samtalene eller diskusjonene. Jeg satt i hvert fall mest og hørte på med flagrende ører. Så fikk jeg med meg argumentene og begynte etter hvert å tro på ideen om et nordnorsk universitet i Tromsø.

Kometen eksisterte før vi kom nordover. Det er en feilskrevet forkortelse for *Komiteen for de vitenskapelige institusjoner i Troms*. En brevskriver hadde visstnok kommet i skade for å skrive «kometen» istedenfor komiteen. Dermed ble denne komiteen hetende kometen. Og der satt det representanter for Tromsø museum, Værvarslinga for Nord-Norge og Statens forsøksgård på Holt. Dessuten var sjefen for statsarkivkontoret med. (Noe eget statsarkiv hadde vi ikke den gangen; det kom langt senere.) Og så var det to «løshester», nemlig overlege Skauge og lektor Siss Meland. Kometen arrangerte forskjellige møter, gjerne med faglige foredrag. Samme instans tok også hand om festlige julesammenkomster.

Mer om din tidlige tilknytning til Museet?

Tromsø museums samlinger var evakuert under krigen. Så skjedde det i 1946 eller 1947 at gjenstander og bøker kom tilbake til museet. Og det kom en henvendelse til byens høyere skole med spørsmål om det var

elever som kunne tenke seg å hjelpe til med å få bøkene ordnet og plassert. Sammen med et par av mine beste venninner hev vi oss på denne oppgaven. Vi hadde det virkelig morsomt. Men det er likevel ingen tvil om at vi gjorde en skikkelig jobb. I hvert ble vi litt etter dette spurt om vi kunne tenke oss å være såkalt assistenter ved de forskjellige avdelingene. Jeg ble faktisk knyttet til arkeologisk avdeling.

Hva med reaksjonene i museumsmiljøet på å legge Universitetet på Nordøya?

Det sto jo mellom Nord-Tromsøya og området rundt Tromsø museum. Og vi var nok den gangen sterkt overbevist om at det ville være mest hensiktsmessig å legge institusjonen nær museet. Det var helt fra starten snakk om et lite universitet i Tromsø med maks 3000 studenter. Tomtestriden utløste ganske heftige diskusjoner. Jeg kan ikke huske så mye av hva folk ute i byen sa, men jeg tror nok at tromsøfolk og også mange andre i landsdelen var glad i og hadde et forhold Tromsø museum.

Hadde universitetsetableringen følger for dere?

Vi hadde ved siden av Museet også en forankring i Tromsø-miljøet, som jeg tidligere har sagt. Vi merket uansett veldig sterkt at framveksten av Universitetet førte til en strøm av lærerkrefter som først og fremst kom sørfra. Dette satte nok sitt preg på byen, men jeg kan egentlig ikke huske at det ble oppfattet negativt blant de tromsøværingene vi kjente. Det vi merket, var at aktivitetsnivået i muséforeningen økte sterkt. Men så husker jeg også at noen av disse innflytterne sørfra nærmest var litt misunnelige på oss som kjente folk fra byen. Og vi ble faktisk spurt av noen av dem om å bli invitert hjem til oss sammen med noen ekte tromsøværing. At vi hadde en sånn dobbelforankring, opplevde vi som svært positivt.

Kom Museet i skyggen av Universitetet?

Jens var særdeles aktiv når det gjaldt å arrangere «onsdagskvelder» på Museet. Jeg husker at han var nøye med å få forhåndstale av disse kveldene i avisene på lørdag. Så var det en fredag med styrtregn at Jens i en slik omtale i lørdagsavisene skrev at i dette regnværet måtte det passe utmerket flott å komme til museet og høre på foredrag av NN. Onsdagen kom imidlertid med et aldeles strålende vær. Jeg husker vi ertet Jens mye med det. Men i hvert fall var disse arrangementene på museet med populærvitenskapelig innhold svært godt besøkt. Jeg har ingen klar formening om hvor stor del av de som møtte fram, som kom fra lokalbefolkningen og hvor stor andel som var universitetstilsatte. Det

samme gjelder for de mange omvisningene som ble arrangert, og som jo var i alle avdelinger. Ettersom Jens og jeg var interessert i alt mulig, så var vi sannsynligvis de eneste som gikk på omvisning også i andre avdelinger enn vår egen.

Har Universitetet svekket Museets posisjon?

Det er veldig vanskelig å si. Tromsø museum har betydd enormt for hele landsdelen. Jeg husker at Jens og jeg var litt opptatt av at Universitetet ikke var flink nok til å bruke Tromsø museum. Universitetet kunne mer bevisst tatt utgangspunkt i og bygd videre på det som Tromsø museum hadde utrettet, ikke minst gjennom Povl (Simonsen). Han var en institusjon i hele landsdelen. Nils Jernsletten fortalte meg for noen år siden, at når han kom til Finnmark og ble spurte hvor han kom fra, og svarte han at han kom fra Universitetet, så var en vanlig kommentar: «Å ja, kommer du fra Tromsø museum da?». Denne solide posisjonen til Museet kunne kanskje vært utnyttet litt bedre av Universitetet de første årene. I dag utgjør Tromsø museum eller Universitetsmuseet en solid del av Universitetet i Tromsø, men som kjent var vi ikke del av Universitetet de første årene. Universitetet var jo et faktum i 1972, og vi ble inkorporert i 1976. For Museet var dette svært viktig.

Jeg satt som museets representant i Universitetsstyret i perioden 1980-82. Husker jeg okket meg forferdelig over å måtte delta på slike møter, men klarte ikke å vri meg unna. Men etter relativt kort tid innså jeg at det var både spennende og interessant å sitte i styret. Jeg husker at Ben Schei, som da var administrativ leder ved Tromsø museum, sa at han merket for hver gang jeg hadde innlegg i instituttrådet, hvordan min holdning forandret seg. Jeg innså nemlig stadig klarere hvor vesentlig det er for Tromsø museum å ha et tett og godt forhold til Universitetet. I det perspektivet blir det særdeles viktig å få gjennomført flytting av museet til campus i Breivika. Museumstomta ligger jo like sør for Planetarieret, i tilknytning til geologistien og rett ovenfor den botaniske hagen. For å bli en virkelig integrert del av Universitetet, må vi etablere oss der ute.

Det har nok alltid skapt litt skurr at museumstilsatte ikke har vært tillagt undervisningsplikt. Det betyr selvsagt ikke at ikke de ansatte ved Tromsø museum har hatt nok å gjøre. I stedet for undervisning har vi hatt samlingsarbeid og sannsynligvis også noe mer formidling. Jeg har argumentert for at samlingsarbeid må ses som del av undervisningen, i hvert fall når det gjelder arkeologi. I den grad arkeologistudenter vil bruke gjenstandsmateriale, så må de til Tromsø museum. Jeg har også hatt noen såkalte gjesteforelesninger på Institutt for arkeologi ved

Universitetet. Povl Simonsen hadde svært mye undervisning der, i hvert fall i de første årene og kanskje lenge etterpå. Det har nok vært sett på som litt negativt fra museets side at tilsatte derfra foreleser på Universitetet. Men uansett er forskningsandelen i stillingen den samme på museet som på Universitetet, nemlig 50%. For de to avdelingene ved museet som hadde med kulturminneloven å gjøre (eller fornminneloven som det het til å begynne med), skulle dette i aller høyeste grad bli et krevende pliktarbeid. Jeg må innrømme at dette nok var en vesentlig årsak til at jeg valgte, i hvert fall i navnet, å gå av da jeg var 65. Etter hvert har jo dette her endret seg. Både Fylkeskommunen og Sametinget er kommet inn i bildet på en helt annen måte.

Hva med faglig samarbeid mellom tilsatte ved Universitetet og på Museet?

Det har nok vært mest på det personlige plan. Her er Olav Sverre Johansen fra Universitetet og jeg gode eksempler pga. vårt samarbeid om Borg. Men det hadde også med utgangspunktet å gjøre. Tromsø museum hadde nemlig allerede fra før krigen et tillitsmannsystem. Som igjen hadde sammenheng med at Tromsø museum skulle ha tilsyn med et distrikt som inkluderte Nord-Norge fra Rana og Lurøy i sør. Dette utgjør, sammen med Svalbard, et betydelig stykke av Norge. Behovet for et godt utbygget tillitsmannsnett var åpenbart. Men det ble slutt på ordningen da fylkeskommunen overtok. Jeg skrev takkebrev til alle våre tillitsmenn og den ene kvinne rundt i landsdelen da ordningen opphørte.

Da Borg ble funnet, var den som tok kontakt etter å ha gjort en – som vanlig – stor innsats, tillitsmannen Kåre Ringstad på Vestvågøy. Det var meg han hele tiden hadde hatt kontakt med. Han ringte meg en septemberfredag i 1981 og sa i svært høytidelige vendinger: «Gerd, nå tror jeg at det har kommet frem noe helt spesielt på Borg». Det førte til det litt spesielle at den studenten som allerede på mandag reiste ned for å se på området, det var Anne Karine Sandmo, som nå er fylkeskonservator i Troms. Derfra skrev også samarbeidet mellom Olav Sverre og meg seg. Det kunne nok enkelte ganger i styremøter forekomme litt klaging på at det ikke var noe særlig godt samarbeid mellom Universitetet og Museet. Da hendte det at jeg trakk fram dette med Borg. Borg ble faktisk oppdaget mens jeg satt i Universitetsstyret.

Så har vi sett en endring av hvilke emner og metoder arkeologer har interessert seg for. I en lang periode var noen sterkt påvirket av amerikanske forskningstradisjoner i faget, som innebar relativt sterk vektlegging på teori. Men Olav Sverre syntes i likhet med Povl og meg at forskningen beveget seg litt for langt unna det jordnære, både i form av

fortidsminnene og gjenstandene. Men dette er en trend som ser ut til å snu.

Jeg er opptatt av at dette er Universitetsmuseet. Tromsø museum skal ikke oppfattes som en liten institusjon litt på sidelinja. Slik opplevde jeg det nok et par ganger i styret. Selv om jeg nevnte dette med den teoretiske påvirkningen fra USA-miljøet som Erika (Engelstad) og Knut (Helskog) hadde med seg, og som en hel del av de yngre arkeologene har vært veldig sterkt påvirket av, så er det jo noen av dem som også har tilknytning til arkeologimiljøer andre steder i verden. Men det er jo først og fremst vårt områdes arkeologi som står i fokus for oss.

Etter hvert har også Cambridge-miljøet påvirket en del. Men for veldig mange av oss dreier det seg først og fremst om nordnorsk arkeologi. Selv har jeg jo også jobbet en del med disse gårdshaugene, så det går meget langt frem i tid også. Så det er mer enn nok av faglige utfordringer å ta seg av her oppe. Det har foregått en spesielt interessant utgraving i Finnmark. Da Borg dukket opp, var det fellestrekk med påvisningen av helleristningene i Alta. Disse funnene tok finnmarkingene virkelig til seg. Det ga en slags bekreftelse på at de og deres forfedre i høy grad er verdt noe. Kanskje kan vi si at når det gjelder norske og norrøne funn, så illustrerer det først og fremst europeiske kulturfellesskap i vikingtid, og for så vidt tidligere.

I det hele tatt har utviklingen ved Universitetet gjort at utforskningen er blitt intensivert innen de aller fleste fagområder. Jeg har nok noen ganger syntes at samarbeidet burde vært bedre. Det foregår reelt samarbeid mellom de forskjellige fag, eksempelvis mellom geologi og arkeologi, men også dette har i grunnen vært mer personavhengig. Jeg har i grunnen alltid syntes at det burde man gjort litt mer ut av. Professor i geologi, Jakob Møller, har gjort en kjempeinnsats i samarbeid med arkeologer. Det er mange fag som ikke har like klare og tydelige grenser mellom hverandre.

Du og din mann (Jens Storm Munch) ble tromsøværing?

Jeg var 14-15 år da jeg kom til Tromsø museum for første gang, men jeg skulle altså slå rot fra første stund. Både Jens og jeg har kalt oss for naturaliserte tromsøværing. Vi ble svært glade i Tromsø. Men det forhindret oss jo ikke i å se med skepsis på mye av det som har skjedd, særlig på bygningsfronten – selv om man ikke skal være så firkantet at man ikke kan godta noe nytt. Men det er nok blitt ødelagt en del miljøer, til tross for at vi og andre har gått sterkt og klart imot og har yttret oss offentlig både i skrift og tale.

Din mann satte spor etter seg?

Jens nedla uten tvil en stor innsats og lyktes på enkelte områder, men selvfølgelig ikke på alle. Nå var han jo også, fra han startet i jobben, bevisst på at han som den første fylkeskonservator i Troms ikke skulle favorisere eller gi Tromsø for stor oppmerksomhet. Så selv om han har kjempet som en løve for enkelte saker i byen, har han hele tiden måttet tatt seg av oppbygging av museer, utstillinger og alt mellom himmel og jord i hele Troms fylke. Det er egentlig ganske imponerende. Men det er klart at det har skjedd en del her som burde vært unødvendig. Det er jo dette med tilpassing, for én ting er at man kan kreve et umalt hus revet fordi det er en rønne. Eller et visst «lille kulturhus», der ikke bevaringsmyndighetene, men kommunen er ansvarlig for alt det merkverdige som skjedde med det.

Rådstua i Fredrik Langes gate brant, og det var helt forferdelig. Da var det den ene av to viktige tenner i tanngarden som forsvant. Men det å tilpasse ny til gammel bebyggelse, det har man ikke vært like flink til. Husker en gang for mange år siden da det sto et bilde i en av avisene, tatt oppe på øya, med tittelen «kassebyen Tromsø». Bildet viste med all tydelighet at det allerede den gangen var en kasseby. Årsaken til at Tromsø ligger her hvor byen ligger, og er jo sundet. Det er den lille øya som er utgangspunktet. Å bygge slik at man ikke ser sundet fra byen, er helt galt, men skjer likevel mer og mer. Og planer kan tyde at det blir enda mer. Dette er noe som har plaget Jens og meg sterkt. Men så er det jo selvfølgelig enkelte positive ting, som bevaringen av Aunegården. Etter Jens' urnenedsettelse på hans 81-årsdag, var vi en tur på Aunegården sammen med noen nære venner, og det var fordi – og det er det mange som har glemt – det var Jens som klarte å bevare Aunegården.